

De geschiedenis reduceert oorlog vaak tot een verzameling statistieken. Men vergeet dat achter elk getal, elke nationale vlag en elke veldslag een persoon schuilgaat die iemands kind is, iemands ouder, echtgenoot of geliefde. Tijdens de Eerste Wereldoorlog was pen en papier het enige dat velen hadden om hun verre geliefden te bereiken. Deze brieven en dagboeken laten de grootste aspecten zien van onze gemeenschappelijke menselijkheid en ons wederzijds respect, en dat in de ergste omstandigheden, namelijk in oorlog. Ze laten zien dat onderlinge verdraagzaamheid, waardigheid en waardering, zelfs tussen tegenstanders, wezenlijke hoekstenen zijn van onze gemeenschap, en dat moeten zijn. Want, zoals oorlogscorrespondente Martha Gellhorn in 1938 schreef aan Amerika's First Lady, Eleanor Roosevelt: 'Het zal op dezelfde manier gaan als voorheen: de jonge mannen zullen sterven, de besten zullen het eerst sterven en de oude machtige mannen zullen overleven om de vrede te verstoren. Alles in het leven waar ik om geef is onzin in het geval van oorlog.'

Uittreksel uit het dagboek van soldaat Charles Blackmore

16 januari 1917

We zijn onderweg weg naar het westelijk front. Na een uitputtende training en een veeleisende voorbereidingscursus, ben ik behoorlijk gespannen over wat me te wachten staat. Voor één keer kan ik eindelijk iets moedigs doen, in plaats van de hele dag op het land zwoegen! Het zal goed zijn om een verandering in het leven te ervaren en eindelijk een rol in deze oorlog op me te nemen die anders is dan die van het thuisfront. Dat dacht moeder ook altijd. Ik denk dat ik goed voorbereid ben - ik heb mijn rugzak bij de hand met heel mijn persoonlijke uitrusting, inclusief mijn mok, mes en scheersset. Aan mijn riem zitten mijn gereedschappen en zakken voor munitie en mijn waterfles (die hopelijk niet lekt; de dop is een beetje wiebelig!). Soms vind ik het een nachtmerrie om het allemaal te dragen en vraag ik me af hoe ik moet vechten met al deze zware spullen! Het mooiste is dat ik nu mijn eigen geweer heb! Ik heb er altijd van gedroomd er een te gebruiken, laat staan er zelf een te hebben! Ik herinner me nog dat ik als klein jongetje het geweer van mijn vader in zijn studeerkamer aan de muur zag hangen. Hij verbood me er ooit bij in de buurt te komen. Ik moet oppassen dat ik niet verraad dat ik nog minderjarig ben, anders loop ik het risico dat ik naar huis gestuurd word en mijn vader onder ogen moet komen.

Vandaag heb ik in de trein een heel vrolijke jongen ontmoet en hij was nog heel aardig ook! Zijn naam is George Milton en hij is ongeveer twee jaar ouder dan ik. Met onze gesprekken hielden we elkaar bezig, want de tijd leek erg langzaam te gaan. Hij liet me een oude foto zien die in de loop van de tijd een beetje geel was geworden. Het was duidelijk dat zijn familie een rijke achtergrond had, want zijn moeder was gekleed in fijne tafzijde met een zijden sjaal. Er kwam een gevoel van verdriet over me toen ik de enige foto van mijn ouders tevoorschijn haalde, die er niet ouder dan dertig uitzagen. Toen ik naar de slaapkamer van mijn moeder ging om Charles' paspoort te halen, kwam ik deze foto tegen, verborgen tussen de andere documenten en brieven. Het is tegenwoordig zo duur om foto's te maken dat het heel moeilijk zou zijn om deze te vervangen. Dit is een heel kostbaar en dierbaar voorwerp omdat het mijn enige link met mijn ouders is; ik moet er extra goed voor zorgen. Ik vraag me af of ik mijn vriend uit de trein misschien aan het westelijk front zal zien, want het zou geruststellend zijn om een bekend gezicht te zien!

19 januari 1917

Ik ben nog maar drie dagen geleden bij het westelijk front aangekomen en het voelt nu al alsof ik hier al een maand ben! Mijn botten en spieren doen overal pijn en ik denk dat ik ook een kou heb gehad! Ik ben totaal verbijsterd! Alles aan het westelijk front is compleet anders dan ik gedacht had, en ik weet zeker dat ik niet de enige ben die er zo over denkt. Toen de soldaten de loopgraven voor het eerst met eigen ogen zagen, waren ze verbijsterd en echt versteend, net als ik. De omstandigheden in de loopgraven zijn ondraaglijk. Overal liggen rottende lijken van arme soldaten verspreid; het is werkelijk een bloedbad. Ik verlies de moed als ik bedenk wat er met mij zou kunnen gebeuren. Zal ik over een paar maanden net zo worden als zij? Er zijn zoveel soldaten in loopgraven dat er nauwelijks genoeg ruimte is om te bewegen zonder tegen ze aan te botsen. Er scharrelen zelfs ratten rond en sommige lijken wel zo groot als katten. Het zijn echte lastposten, die ratten, want ze knagen onze rugzakken door en verspreiden waarschijnlijk allerlei ziektes. Het lukt George en mij om er zes met onze bajonetten te doorboren, maar er waren nog een of twee sluwe duivels die de spiesen konden ontwijken, dus namen we onze toevlucht tot de munitie en schoten

we ze neer. Ze zijn gewoon zo snel voor het oog, ze zien eruit als een waas als ze over de loopgraafvloer scharrelen.

Af en toe hoor je het geluid van knallende geweschoten van andere soldaten door de lucht schallen - ze moeten net zo gefrustreerd over die ratten zijn als ik. Die geweschoten kunnen werkelijk oorverdovend zijn, vooral als er vlak naast je wordt geschoten! Terwijl ik op de ratten schoot, stoorde ik nogal wat soldaten om me heen, die het niet zo goed opnamen. Eentje riep: 'Hé, ik probeer hier wat te slapen en ik denk dat jij dat ook zou moeten doen! Trouwens, denk je niet dat het fijn zou zijn om wat tijd te hebben zonder die gevreesde geweschoten te horen?' Ik doe 's nachts nauwelijks een oog dicht; de enige keer dat we mogen slapen is overdag, maar alleen als onze taken erop zitten. We kunnen nooit 's nachts slapen omdat het dan waarschijnlijker is dat er verrassingsaanvallen plaatsvinden.

Ik neem aan dat in de duisternis de vijand zich beter kan verbergen dan het daglicht. Door het donker blijven ook onze acties geheim en zo heeft men het graag. Ik heb het nog nooit aan iemand toegegeven, maar ik heb een hekel aan het donker en ben altijd bang dat er plotseling uit het niets een Duitse soldaat opduikt. Onze taken zijn erg zwaar werk en sommige kunnen erg onaangenaam zijn. De loopgraven zijn uitgegraven tunnels en bedoeld om ons enige bescherming te bieden tegen de Duitsers aan de andere kant van het niemandsland. Er is echter nog steeds geen ontkomen aan de kwaadgeraten ratten en luizen (die ik de meeste tijd van mijn kleren pluk).

24 januari 1917

Naarmate de dagen verstrijken, wordt het steeds erger. Ik begin er spijt van te krijgen dat ik me ooit voor de oorlog heb opgegeven. Wat dacht ik wel niet? De loopgraven en de hele atmosfeer hier hebben mijn leven totaal verwoest. Ik heb diepe wallen onder mijn ogen en mijn ledematen zijn versleten na al dat lopen en zware werk. Onlangs had ik in mijn vrije tijd een briefje naar mijn ouders gestuurd om me te verontschuldigen voor mijn afwezigheid tijdens kerst met de familie. Wat voel ik me schuldig dat ik ze heb verlaten! Ik mis ze vreselijk en heb het gevoel dat ik ze verraden heb.

29 januari 1917

(achteraf - Charles werd wakker in een militair hospitaal. In deze dagboekantekening vertelt hij wat er gebeurde en hoe hij daar kwam).

Ik had het geluk dat een officier me vond en dat ik voor verzorging naar een ziekenhuis werd gebracht. Andere soldaten hadden niet zoveel geluk. Het niemandsland is volledig verwoest. Er is geen stukje groen meer over en duizenden hebben het leven gelaten. Ik zal daar nooit ook maar iets van vergeten. Ik sliep in een ondiepe greppel in de loopgraaf en probeerde een paar momenten rust te nemen voordat ik weer aan het werk ging. John plukte vlooien van zijn uniform en George schreef discreet in zijn dagboek. Plotseling sprintte een soldaat, gevolgd door een blaffende hond, door de loopgraven en schreeuwde: 'De Duitsers vallen aan, snel iedereen, pak je wapens!' Ik keek naar John en George die elkaar doodsbang aankeken en we pakten snel onze geweren en klommen over de loopgraven het niemandsland in.

Er klonken constant geweschoten en granaten die de loopgraven raakten met luide explosies. Ik keek om me heen terwijl ik mijn geweer vasthield. Soldaten die ik kende werden vlak bij me gedood. Onmiddellijk trof een kogel mijn arm en ik gilte van de pijn. Op dat moment kwam

George naar me toe gerend en hielp me overeind. John was er niet bij. Ik tuurde in de verte en door de menigte vechtende soldaten en ik zag een Duitse soldaat met een sluwe glimlach zijn geweer op John richten. Ik riep 'John, kijk uit!' Hij draaide zich naar me om, zijn ogen rood en vol angst. Maar voor ik het wist was hij weg. Hij zakte als een hoopje in elkaar op het veld met een kogel door zijn hoofd. Mijn vriend was zojuist gedood!

Ik wilde naar de plek rennen waar zijn lichaam lag, maar een officier hield me tegen. Hij zei dat ik niets kon doen en ik wist dat hij gelijk had, met pijn in mijn hart. Hij zei tegen mij, George en een paar andere soldaten, dat we moesten proberen de Duitse loopgraven te bereiken. Dus haastten we ons allemaal naar hun loopgraven, terwijl we intussen schoten. We klommen stilletjes naar beneden in de Duitse loopgraven, onze handen trilden van angst. Ik kon het geweer niet eens recht houden. Ik was geschokt en verrast toen ik merkte dat de omstandigheden in hun loopgraven veel beter waren dan in de onze. De loopgraven waren leeg. De loopgraafmuren waren bekleed met vastgebonden wilgenhout en prikkeldraad en ik zag niet veel van die vervelende ratten rondlopen.

Toen zag ik een plotselinge beweging vanuit de hoek van de loopgraaf. Een Duitse soldaat kwam uit het niets en richtte zijn geweer op me. Ik was verlamd van angst en bleef roerloos staan. Ik dacht dat dit het einde was. Zijn handen trilden en zijn ogen stonden vol tranen. Hij gebaarde me te ontsnappen met een beweging van zijn geweer. Ik schrok toen hij dat deed, maar zweeg en vluchtte weg van die kant van de loopgraaf. Ik voelde iets vreemds in de atmosfeer en draaide me snel om. Een goed zichtbaar geel gas drong met hoge snelheid de loopgraaf binnen. Ik slaakte een uitzinnige kreet, 'GAS! GAS!' Alle Britse soldaten stopten ter plekke en probeerden wanhopig hun gasmaskers tevoorschijn te halen. Soms bieden de gasmaskers geen afdoende bescherming tegen de gasdeeltjes. Maar het was beter dan niets! Ik keek snel om me heen en zag George en een paar andere soldaten wegrennen van het gas. Ze wilden net hun gasmaskers opzetten, maar ze waren te laat. Ze werden opgeslokt door de gele rook en ik zag bloed uit hun neus komen. Toen voelde ik dat ik langzaam ging flauwvallen. De laatste geluiden die ik hoorde waren voetstappen die geleidelijk luider werden...'

Charles Blackmore en zijn dagboek zouden de loopgraven overleven en hij zou terugkeren naar zijn familie in Engeland. Helaas werd zijn vriend George slachtoffer van het gifgas en bleef zijn lichaam achter in 'No Man's Land'.

Kapitein Reginald John Armes aan zijn vrouw.

December 1914. Kerstmis.

Ik heb net een van de meest buitengewone taferelen meegemaakt die je je maar kunt voorstellen. Vanavond is het kerstavond en ik kwam vanavond naar de loopgraven voor mijn diensttijd. Er werd de hele tijd geschoten en de machinegeweren van de vijand waren hard op ons aan het vuren. Rond zeven uur stopten de schoten. Ik zat in mijn schuilhol een krant te lezen en de post werd rondgebracht. Er werd gemeld dat de Duitsers hun loopgraven langs ons hele front hadden verlicht. We riepen al een tijdje kerstwensen en andere dingen naar elkaar. Ik ging naar buiten en ze riepen 'niet schieten' en op de een of andere manier werd het een vredig tafereel. Al onze mannen kwamen uit hun loopgraven en gingen op de borstwering zitten, de Duitsers deden hetzelfde en ze spraken met elkaar in het Engels en gebroken Engels. Ik ging bovenop de loopgraaf zitten en sprak Duits en vroeg hen een Duits volkslied te zingen, wat ze deden, waarna onze mannen heel goed zongen en elke kant klapte en juichte voor de andere. Ik vroeg een Duitser die een solo zong om een lied van Schumann te zingen en hij zong *Die beiden Grenadiere*, prachtig. Onze mannen waren een goed publiek en genoten echt van zijn zang.

Toen liepen Pope en ik naar de overkant en voerden een gesprek met de Duitse bevelvoerende officier. Een van zijn mannen stelde ons netjes voor, hij vroeg mijn naam en stelde me toen voor aan zijn officier. Ik gaf hem toestemming om enkele Duitse doden te begraven die tussen ons in lagen en we spraken af dat er niet geschoten zou worden tot morgen middernacht. We praatten samen, tien of meer Duitsers verzamelden zich. Ik bevond me bijna in hun linies, op minder dan een meter afstand. We groetten elkaar, hij bedankte me voor toestemming om zijn doden te begraven en we spraken af hoeveel mannen dat moesten doen en dat verder beide partijen in hun loopgraven moesten blijven. Toen wensten we elkaar goedenacht en een goede nachtrust en een gelukkig kerstfeest en we namen afscheid met een saluut.

Ik ging terug naar onze loopgraaf. De Duitsers zongen *Die Wacht am Rhein*, het klonk zo goed. Toen zongen onze mannen heel mooi *Christians Awake*, het klonk ook zo goed, en met een goedenacht gingen we allemaal terug naar onze loopgraven. Het was een merkwaardig tafereel, een mooie maanverlichte nacht, de Duitse loopgraven met kleine lichtjes erop en de mannen aan beide kanten in groepen bijeen op de borstweringen. Soms hoorden we de kanonnen in de verte dreunen en af en toe een gewerschot. Ik kan ze nu horen, maar om ons heen is het absoluut stil. Ik liet een of twee mannen naar buiten gaan en ze ontmoetten halverwege een of twee Duitsers. Ze wisselden sigaren uit, rookten en praatten. De officier met wie ik sprak, hoopte dat we op Nieuwjaarsdag hetzelfde zullen doen, ik zei 'ja, als ik hier ben'. Ik vond dat ik moest gaan zitten en het verhaal van deze kerstavond moest opschrijven voordat ik ging liggen. Natuurlijk zijn er geen voorzorgsmaatregelen genomen, maar ik denk dat ze het vreedzame spel wel willen meespelen. Toch denk ik dat ik voor de zekerheid de hele nacht wakker zal blijven. Het is vreemd om te denken dat we morgenavond weer even hard aan de slag gaan als eerder. Als je deze 'voorstelling' doorkomt, zal het een kersttijd zijn die in je geheugen gegrift staat. De Duitser die zong had echt een mooie stem. Ik ga even de loopgraven rondlopen om te zien of alles goed gaat. Welterusten.

Kapitein Armes vervolgde zijn brief de volgende dag:

Eerste Kerstdag. We hadden een volkomen rustige nacht voor ons, hoewel er rechts en links van ons werd geschoten. In mijn loopgraven en in die van de vijand tegenover ons brandden alleen

maar mooie grote vuren en af en toe werd er gezongen en gepraat. Vanmorgen bij het Reveille stuurden de Duitsers groepen naar buiten om hun doden te begraven. Onze mannen gingen eropaf om te helpen en toen ontmoetten we elkaar aan beide kanten in het midden en begonnen in groepjes te praten en cadeautjes uit te wisselen zoals tabak, enz. De hele ochtend leken we verbroederd en hebben we liederen gezongen. Ik ben binnen een meter afstand van hun loopgraven geweest, heb gesproken met een kolonel, met stafofficieren en verschillende compagnieofficieren, en heb hen allen begroet. Ze waren allemaal erg aardig en we spraken af dat de mannen niet in de buurt van de loopgraven van hun tegenstanders mochten komen, maar ongeveer halverwege tussen de linies moesten blijven.

Het hele gebeuren is werkelijk buitengewoon. De mannen waren allemaal zo natuurlijk en vriendelijk. Er werden verschillende foto's genomen, een groep Duitse officieren, een Duitse officier en ikzelf en een groep Britse en Duitse soldaten. De Duitsers zijn Saksen, een goed uitziend stel, die alleen maar vrede wensen op een mannelijke manier, en ze lijken geenszins uitgeput. Ik was verbaasd over hoe gemakkelijk onze mannen en die van hen met elkaar omgingen. We zijn net weer teruggekeerd voor het avondeten en hebben afgesproken om elkaar daarna weer te ontmoeten tot de schemering, wanneer we weer naar binnen gaan en tot 21.00 uur hebben, wanneer de oorlog weer begint. Ik vraag me af wie er het eerst gaat schieten! Ze zeggen 'Vuur in de lucht, ja, dat zullen we' en dergelijke dingen, maar natuurlijk zal het weer beginnen en morgen zullen we hard bezig zijn elkaar af te maken.

Het is werkelijk een buitengewone omstandigheid die een 'Dag van de Vrede' mogelijk maakt. Ik heb nog nooit mensen gezien die zo blij waren met een dag vrij als deze beide partijen. Hun operazanger trakteert ons vanavond op een lied of twee en misschien geef ik hen er een terug. Probeert u zich eens twee linies loopgraven in vrede voor te stellen, slechts 50 meter van elkaar verwijderd, de mannen van beide zijden hebben elkaar nog nooit gezien, behalve misschien af en toe een hoofd, en zijn nog nooit buiten hun loopgraven geweest. Dan, op een dag, stromen er plotseling mannen naar buiten die zich in het midden ontmoeten voor een vriendschappelijk gesprek.

Eén man, een getrouwde man, wilde zo graag een foto van Betty en Nancy in bed, die ik had, en ik gaf hem die omdat ik er twee had: het schijnt dat hij hem overal liet zien, want verschillende Duitsers vertelden me er later over. Hij gaf me een foto van zichzelf en zijn gezin die hij onlangs had gekregen. Ik moet dit nu afmaken om het vandaag af te krijgen. Heb net gegeten. Varkenskarbonade. Pruimenpudding. Pasteitjes. Gember, en een fles wijn en een sigaar, en heb gedronken op iedereen thuis en vooral op jou, mijn liefste. Moet nu naar buiten om toezicht te houden op het treffen van onze mannen met de Duitsers. Zal proberen over een dag of twee meer te schrijven. Bewaar deze brief zorgvuldig en stuur kopieën naar iedereen. Ik denk dat ze geïnteresseerd zullen zijn. Het voelde grappig om alleen naar de loopgraven van de vijand te lopen om halverwege iemand te ontmoeten en dan een kerstvrede te regelen. Het is iets kostbaars om je hele leven te herinneren. Kus de baby's en geef ze al mijn liefde.

Wolfgang Panzer aan zijn ouders en broers en zussen

18 januari 1918

Mijn geliefden! De Russen hebben ons op 1 januari gefeliciteerd, vooral de Russische artsen de onze, ik stuurde je daarvan de foto. 7 januari, wat Eerste Kerstdag is voor de Russen, was een uitverkoren gelegenheid voor ons om 'ons medeleven te betuigen' jegens de Russen. Er werden grootse voorbereidingen getroffen, champagne gekocht, verschillende bevelen gegeven aan de regimenten en de regimentsband moest ijverig repeteren. Op de ochtend van de grote dag liet ik persoonlijk de vijf trompettisten van de band de 'Königsruf' uit *Lohengrin* oefenen. Om half twaalf – de band speelde en in goede Pruisische orde – marcheerden we naar de Gulerka, waar zich al ongeveer 300 Russen hadden verzameld. Toen de band stopte, stapten de vijf trompettisten naar buiten en klonk de vers ingestudeerde 'Königsruf'. Nu hield de commandant van het regiment een toespraak die even donderend als inhoudsloos was en die door een tolk stukje bij beetje aan de Russen werd overgebracht. De toespraak moest zo retorisch mogelijk zijn, want daar moet je vreselijk voor oppassen, gezien die onduidelijke opvattingen over stalinisme en de staat die de Russen erop na houden. In ieder geval waren ze erg blij en barstten in kreten van 'hoera' uit aan het einde van de toespraak. En terwijl onze band 'Preußens Gloria' speelde en de officieren salueerden, bleven de Russen hoera, hoera, hoera roepen, totdat de muziek stopte.

Nu begon het onofficiële gedeelte. Eerst trok iedereen zijn rechterhandschoen uit en schudde de handen van alle leden van de soldatenraad, waarbij ze een veel betekenende zin mompelden die zowel voor de spreker als de luisteraar onbegrijpelijk was, maar de Russen vatten het zeker op als een welgemeende felicitatie. Nu werd de klaptafel opgezet, de champagnekurken vlogen boven de hoofden van de menigte in de koude winterlucht, en iedereen dronk op de naderende vrede. Beide bands konden niet genoeg marsen, polka's en ouvertures spelen, tot ze plotseling allemaal stopten, het gelach wegstierf en iedereen om zich heen keek: de Russische regimentscommandant met afgevaardigden, dokters en een verpleegster verscheen. Hij genoot zeker enig respect, hij werd aangesproken als 'Komansirje polkamen', ook al droeg hij zijn insigne niet meer. Hij was een figuur met een zwarte bontmuts, niet erg lang, met een zwarte, weerbarstige baard en een heimelijke blik, die er nogal ongeschoold en net zo ongeschoren uitzag. Dat was dus de voormalige kolonel.

Welnu, toen iedereen elkaar de hand had geschud en zijn toespraak met een 'hoera' was geëindigd, pakten de Russen hun manden uit: enorme flessen wodka, zo helder als water, sardientjes in olie, heerlijk zoet kerstbrood, en nog veel meer. De voormalige regimentscommandant dronk als een vis, werd toen heel vrolijk, begon te dansen, viel om, en uiteindelijk moest mijn regimentscommandant deze oude sullige klant op zijn stoppelige wang kussen, als teken van broederlijke vrede! Dat was een mooi zootje! Het moment, van groot belang voor de wereldgeschiedenis, werd bewaard op een foto; gelukkig sta ik er ook op, je vindt me gemakkelijk. Alsof dat nog niet genoeg was, gingen de twee arm in arm naar de 'barman' en moest mijn commandant in één teug een waterglas vol wodka drinken, waardoor hij sterretjes zag en buiten adem raakte. 'Ik lig nog liever drie dagen onder trommelvuur dan dat ik nog een verbroedering moet meemaken,' vertelde hij ons 's avonds. Dit geeft je misschien een idee van de manier waarop we momenteel oorlog voeren.

Frau S. Aan de bevelhebber van haar man.

Beste leider van de compagnie! Ik, ondergetekende, heb een verzoek aan u. Hoewel mijn man pas vier maanden in het veld is, wil ik u vragen hem verlof te verlenen, namelijk vanwege onze seksuele relatie. Ik zou mijn man graag een keer hier willen hebben om mijn natuurlijke verlangens te bevredigen. Ik kan zo niet meer leven. Ik kan er niet tegen. Het is natuurlijk onmogelijk voor mij om op andere manieren bevredigd te worden, ten eerste vanwege alle kinderen en ten tweede omdat ik mijn man niet ontrouw wil zijn. Dus ik zou u heel vriendelijk willen vragen om mijn verzoek in te willigen. Dan kan ik het volhouden tot we overwonnen hebben. Met alle eerbied,
Frau S.

Wolfgang Panzer aan zijn ouders en broers en zussen.

22 november 1918

Mijn geliefden! Oh, die gelukkige dag wanneer de soldaat eindelijk terugkeert naar huis, naar het leven, naar de mensheid! Gisteren waren we de laatste groep die de Rijn overstak bij Gerstheim; we marcheerden vrolijk door de 70 km zone en vonden eindelijk vriendelijke gastheren op Duitse bodem te midden van echte Duitsers, misschien wel de laatste inkwartiering in deze oorlog! Ik had je geschreven dat we de achterhoede van de divisie waren, belast met het beveiligen van een 7,5 km lang stuk van het Rijn-Rhône kanaal. Gistermorgen verlieten we Gerstheim, moesten wachten bij de Rijnbrug tot de divisiecommandant arriveerde en marcheerden vervolgens over de pontonbrug, helemaal versierd met vlaggen, langs de generaal en de cameraman die achter hem stond en live beelden opnam van het moment in de wereldgeschiedenis waarop de laatste Duitse troepen uit de Elzas de Rijn overstaken. Vlak voor Offenburg wachtten de divisiecommandant en de regimentscommandant ons weer op met de regimentsband, en we marcheerden met muziek het met vlaggen versierde Offenburg binnen, door de erepoort en onder het gejuich van de bevolking, die ons begroette met een wolk van bloemen, langs de generaal in precisiemarsen, terug naar onze eerste inkwartieringsplaats op eigen grond. Deze intocht was onvergetelijk, ondanks de bittere gedachten die je bij dit alles zou kunnen hebben.

Het volgende is een van de miljoenen brieven die vaders naar huis stuurden aan hun kinderen. Na het vechten in de 'oorlog om alle oorlogen te beëindigen' hoopten de soldaten dat ze hun leven hadden opgeofferd voor een betere toekomst.

Lazare Silbermann aan zijn vier kinderen.

Parijs, 7 augustus 1914

Mijn lieve kleine kinderen, ik heb nog een laatste advies voor jullie. Vandaag zijn jullie jong, morgen zijn jullie volwassen. Denk alsjeblieft na over wat ik jullie hier schrijf. Respecteer je moeder; gehoorzaam haar altijd want zij draagt de zware verantwoordelijkheid om zowel moeder als vader te zijn. Gebruik ons beiden als voorbeeld. Houd van elkaar, wees loyaal en eerlijk, en je zult gelukkig zijn met een schoon geweten. Jij, Rosette, mijn lieve kind, moet een voorbeeld zijn voor Ernestine, je kleine zusje, en voor Jean en Charles, je kleine broertjes, zodat jullie allemaal op de goede weg blijven. Jullie allemaal, wees goede kinderen. Ik hoop dat de tranen die ik vergiet terwijl ik deze brief schrijf, jullie zullen inspireren om alles te doen wat ik zou wensen en alles te worden wat ik voor jullie hoop. Bewaar deze brief zorgvuldig, bewaar de herinnering aan je onfortuinlijke vader en volg zijn raad op.

Lazare Silbermann

PS: Respecteer vooral je moeder. Behoedt haar voor alle pijn die op haar pad kan komen. Maak haar leven gemakkelijker en help haar alle bitterheid te vergeten die het leven haar kan brengen.

In 1922, vier jaar nadat haar Amerikaanse zoon Louis was gesneuveld in de Eerste Wereldoorlog, ontving Sallie Maxwell Bennett een brief van Emil Merkelbach, een Duitse ballonofficier die tegen haar zoon had gevochten in de strijd die een einde maakte aan zijn leven.

U zult mijn schrijven ongetwijfeld als iets ongewoons beschouwen, en terecht, want het is inderdaad niet bepaald gebruikelijk dat een voormalige vijand uit eigen beweging verslag uitbrengt over zijn tegenstander in een wereldoorlog. Ik was zelf een Duitse officier en was getuige van de moed en dapperheid van uw zoon; daarom wil ik u de volgende korte beschrijving geven van de laatste slag van Louis. Ik was al enkele uren aan het observeren en bevond me op een hoogte van 1000 meter. Boven het front van de vijand cirkelden voortdurend twee vijandige vliegtuigen. Ik gaf mijn mannen beneden onmiddellijk het bevel om mijn ballon naar beneden te halen. Toen ik nog ongeveer 300 meter hoog was, zag ik een andere Duitse ballon brandend ter aarde storten. Op hetzelfde moment zag ik de vijandige vlieger Louis met een enorme snelheid op mijn ballon afkomen en onmiddellijk begon het vuren van mijn zware machinegeweren beneden en van het luchtafweergeschut; maar, Louis, de vijandige vlieger trok zich daar niets van aan. Hij opende het vuur op mij. Ik zag het verblindende vuur van de raketten op me afkomen, maar werd gelukkig niet geraakt. De vijandelijke machine werd door het vuur van mijn machinegeweren in brand geschoten. De vijandelijke vliegenier probeerde uit het vliegtuig te springen voordat het op de grond stortte en volledig verbrandde. Ik hoop dat de voorgaande regels, een gedenkteken aan uw zoon, door u in leven zal worden ontvangen - hij was mijn dapperste vijand.

Eer aan zijn nagedachtenis.

Met respect, Emil Merkelbach.

Toen hij Louis' vliegtuig zag neerstorten, beval Merkelbach het ambulancekorps om de 'dappere en zwaargewonde vijand' te verzorgen. Louis stierf aan zijn verwondingen slechts 10 dagen na zijn deelname aan de oorlog in een Duits veldhospitaal op 24 augustus 1918. De Duitsers begroeven hem met militaire eer.

Een open brief van de Duitse en Oostenrijkse suffragette-vrouwen als reactie op de kerstbrief van de Engelse suffragette-vrouwen.

1914

Aan onze Engelse zusters, zusters van hetzelfde ras, betuigen wij in naam van vele Duitse vrouwen onze hartelijke en welgemeende dank voor hun kerstgroeten, waarvan wij pas onlangs hoorden. Deze boodschap was een bevestiging van wat we voorzagen, namelijk dat vrouwen van oorlogvoerende landen, met alle trouw, toewijding en liefde voor hun land, verder kunnen gaan en echte solidariteit kunnen onderhouden met de vrouwen van andere oorlogvoerende landen, en dat werkelijk beschaafde vrouwen nooit hun menselijkheid verliezen. Als Engelse vrouwen in deze tijd ellende en nood hebben verlicht, angst hebben weggenomen en hulp hebben geboden ongeacht hun nationaliteit, laat hen dan de hartelijkste dank van de Duitse vrouwen aanvaarden en de ware verzekering dat zij bereid zijn en waren hetzelfde te doen. In oorlogstijd zijn we verenigd door hetzelfde onuitsprekelijke lijden van alle naties die deelnemen aan de oorlog. Vrouwen van alle naties hebben dezelfde liefde voor rechtvaardigheid, beschaving en schoonheid, die allemaal vernietigd worden door oorlog. Vrouwen van alle naties voelen dezelfde weerzin tegen barbaarsheid, wreedheid en vernietiging, waarmee elke oorlog gepaard gaat. Vrouwen, scheppers en beschermers van het leven, moeten oorlog verafschuwen, want oorlog vernietigt het leven.

Door de rook van de strijd en het gedonder van kanonnen van vijandige volkeren, door dood, terreur, vernietiging en oneindige pijn en angst, gloeit als de dageraad van een komende betere dag de diepe gemeenschap van gevoelens van vele vrouwen van alle naties.

Moge dit gevoel de onwrikbare basis leggen voor de opbouw van Duitse, Engelse en internationale betrekkingen, die uiteindelijk moeten leiden tot een sterk internationaal recht van de volkeren, zodat de volkeren van Europa nooit meer worden geteisterd door oorlogen als deze.

Dan, om te eindigen met de woorden van de Britse premier Neville Chamberlain in 1938: 'in oorlog, welke kant zich ook de overwinnaar mag noemen, er geen winnaars zijn, maar allemaal verliezers'.

Vertaling door Clemens Romijn